

Gyvenimo kokybės tyrimai: problemos ir galimybės

GINTARĖ JANUŠAUSKAITĖ

Kauno technologijos universitetas, Sociologijos katedra, K. Donelaičio g. 20–313, LT-44239 Kaunas

El. paštas: gintarej@gmail.com

Šiame straipsnyje, remiantis ankstesnių ir dabartinių Vakarų Europos, JAV ir Lietuvos mokslininkų (Schuessler, Fisher 1985; Johansson 2001; Meacher 2001; Camfield 2005; Kaimiškujų... 2006; Vitunskiene ir kt. 2007), tyrėjų darbais ir studijomis, nagrinėjamas gyvenimo kokybės tyrimų kontekstas. Straipsnyje keliamas diskusinis klausimas: su kokiomis problemomis susiduriama, atliekant gyvenimo kokybės tyrimus. Be to, remiantis teoriniais ir praktiniais gyvenimo kokybės tyrimais, atliekamos gyvenimo kokybės tyrimų įgyvendinimo ir plėtotės galimybių išvalgos. Pirmojoje straipsnio dalyje atskleidžiama gyvenimo kokybės samprata, šios koncepcijos raidos ypatumai, kurie turi įtakos gyvenimo kokybės tyrimams. Antrojoje dalyje analizuojamos gyvenimo kokybės tyrimų priegios, problemos ir galimybės toms problemoms spręsti.

Raktažodžiai: gyvenimo kokybė, gerovė, socialinė raida

ĮVADAS

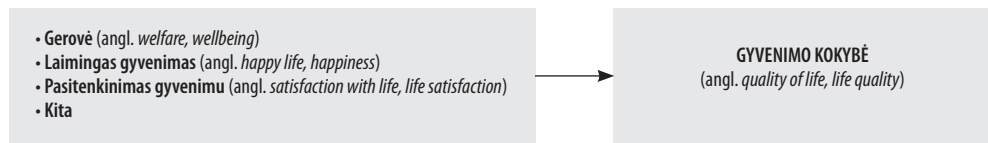
Žmogaus, atskirų socialinių grupių bei visos visuomenės gyvenimo kokybės gerinimo klausimas nuo XX a. antrosios pusės iki šių dienų įgauna vis didesnę reikšmę, sprendžiant daugelį visuomenėje iškylančių problemų. Tokią padėtį sąlygoja kintanti socialinė, ekonominė, kultūrinė, politinė ir aplinkos situacija tiek mikro- (atsiėro individo), tiek makrolygmenyse (visos visuomenės). Atsižvelgdami į tai mokslininkai, tyrėjai, politikai bei asmenys, suinteresuoti kiekvieno visuomenės nario gerove (Johansson 2001; Fahey et al. 2003; Alber et al. 2003; Vitunskiene ir kt. 2007), siekia išsiaiškinti problemas, rasti priemones ir / ar galimybes, kurios ne tik sudarytų sąlygas užtikrinti minimalią gyvenimo kokybę (kuri dažniausiai siejama su asmens pagrindinių (fiziologinių) poreikių tenkinimu), bet ir skatintų siekti vis aukštesnės gyvenimo kokybės.

Dar nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžios JAV mokslininkų darbuose ir politinėse programose (Schuessler, Fisher 1985; Fahey et al. 2003; Dolan et al. 2006; Ruta et al. 2006) buvo pradėta kalbėti apie socialinius ekonominius tyrimus – kaip asmens ir / ar visuomenės visapusiškos raidos ir gerovės komponentą. JAV pastarieji darbai pavadinti gyvenimo kokybės tyrimais. Remiantis įvardytais autoriais, gyvenimo kokybės tyrimai kaip atskira tyrimų sritis į mokslo diskursą įsiliejo 1960 metais, kuomet gyvenimo kokybė pradėta tirti ir vertinti tarpdisciplininio požiūriu, atsižvelgiant į mokslines pozicijas ir skirtingas disciplinas (pvz., ekonomiką, sociologiją, psichologiją, mediciną ir kt.). Tačiau tai taip pat vis dar diskusijų vertas klausimas, nes, kaip teigiama (Schuessler, Fisher 1985), gyvenimo kokybės terminas, nors ir turi ilgą raidos istoriją, nebuvo įrašytas 1968 m. išleistoje *Tarptautinėje socialinių mokslų enciklopedijoje*. Ankstesnės ir dabartinės mokslininkų kartos vis dar nepateikia vienareikšmės gyvenimo kokybės sampratos, diskutuojama dėl gyvenimo kokybės vertinimo, metodologi-

nių priedų, rodiklių parinkimo ir pan. Gyvenimo kokybės tyrimai atliekami remiantis tam tikrais požiūriais, kurie siekia atsakyti į klausimus: kaip galima apibrėžti gyvenimo kokybę, kas turėtų būti būdinga pastariesiems tyrimams, kokie yra gyvenimo kokybės tyrimų komponentai, sritys? Tai leidžia daryti prielaidą, jog egzistuojantys gyvenimo kokybės apibrėžimo neaiškumai sukelia ir šių tyrimų problemas, kurioms spręsti mokslininkai, tyrėjai, politikai ieško atitinkamų galimybių. Šio **tyrimo objektas** – gyvenimo kokybės tyrimai. **Tyrimo tikslas** – išanalizavus gyvenimo kokybės tyrimų ypatumus, atskleisti gyvenimo kokybės tyrimų problemas ir galimybes. **Tyrimo metodai**: loginė ir mokslinė literatūros analizė bei sintezė, grafinis modeliavimas, turinio analizė.

GYVENIMO KOKYBĖS KONCEPCIJA IR JOS RAIDOS BRUOŽAI

Gyvenimo kokybė kaip viena iš daugelio mokslinių tyrimų kryptių tiesiogiai arba netiesiogiai atsispindi daugelio Vakarų šalių mokslininkų darbuose, studijose ir kituose darbuose (Meacher 2001; Alber et al. 2003; Quality... 2005; Royo et al. 2006). Tačiau tam, kad būtų galima suvokti gyvenimo kokybės tyrimų raidos ypatumus, tikslinga išanalizuoti pačios gyvenimo kokybės sampratą ir jai būdingas ypatybes. Gyvenimo kokybės sampratos arba šios sąvokos vartosenos raida ilga, nes gyvenimo kokybė, kaip sąvoka, kuri vartojama šiandien, ne iš karto įgavo dabartinį apibrėžimą. Kaip teigia V. Milaševičiūtė, V. Pukelienė, E. Vilkas (2006), nemažą painiavą sukelia angliška terminologija ir įvairialypis gyvenimo kokybės interpretavimas. Mokslinėje literatūroje (Schuessler, Fisher 1985; Fahey et al. 2003; McGregor 2006) aptinkama skirtingų gyvenimo kokybės sąvokų, kurių prasmė per ilgą žmonijos vystymosi laikotarpį buvo savita (1 pav.).

1 pav. Gyvenimo kokybės apibrėžimo atmainos

Paveiksle matyti, kad gyvenimo kokybė daugelio mokslininkų darbuose tapatinama su gerovės (Paluckienė 1999; Easterlin 2003; Quality... 2005) kontekstu, laimingo / pilnaverčio gyvenimo suvokimu arba laikoma kaip pasitenkinimas gyvenimu (Šumskienė 2005; Ruta, Camfield 2006). Tokie gyvenimo kokybės sampratos kaitos aspektai, remiantis užsienio mokslininkų darbais (Fahey et al. 2003; Royo et al. 2006; Dolan 2006), parodo, jog atskirais visuomenės vystymosi etapais asmens ir / ar visuomenės gerovė ar gyvenimo kokybė turėjo jai būdingus bruožus arba buvo veikiama to meto aplinkos – socialinės, ekonominės ir politinės. Kitas aspektas, kurį galima išvelgti iš anksčiau pateiktų gyvenimo kokybės sampratos kaitos prielaidų, tas, jog vienos sąvokos (gerovė) išreiškia objektyvesnį gyvenimo kokybės vertinimą, kitos sąvokos (laimingas gyvenimas ar pasitenkinimas gyvenimu ir pan.) atspindi subjektyvius gyvenimo kokybės vertinimus. Įvairių užsienio šalių šiuolaikinėse gyvenimo kokybės tyrimų ataskaitose (Local... 2005; Regional... 2004; Quality... 2005; Royo 2006) apibendrintai teigiama, jog gyvenimo kokybė visada apima dvi jos dedamąsias: subjektyviąją gerovę ir objektyviąją gerovę. Tačiau objektyviai ar subjektyviai bus vertinama gyvenimo kokybė, priklausau nuo tyrėjų pasirinkimo arba galimybių atlikti šiuos tyrimus. Bet kuriuo atveju, kai bandoma apibrėžti, *kas tai yra gyvenimo kokybė*, kiekvienas asmuo ir / ar visuomenė gali išvesti

savo gyvenimo kokybės formulę, kuri bus individuali ir apims tik jiems būdingus gyvenimo kokybės komponentus ar kriterijus. Tokios išvalgos, nagrinėjant gyvenimo kokybės sąvoką, įgalina dar labiau gilintis į jos vartoseną.

Apibrėžiant gyvenimo kokybę, galima iškelti tokį retorinį klausimą, kurį analizuoja K. F. Schuessleris ir G. A. Fisheris (1985): kas apskritai yra *kokybė*? Jų nuomone, kokybė – tai tam tikras kažko pasiekimo laipsnis (pvz., maksimalūs poreikiai ir jų patenkinimo laipsnis), kuris kinta tam tikroje skalėje (nuo labai blogos padėties iki labai geros). Taigi šiuo požiūriu gyvenimo kokybę galima įvardyti kaip galimybę visapusiškai įgyvendinti asmens prigimtines teises ir laisves bei tenkintis tuo, kas kiekvienam yra / turėtų būti prieinama skirtingose gyvenimo srityse.

Tai, kad gyvenimo kokybė yra daugialypė ir suvokiama labai įvairiai, rodo toliau detaliuojamos kitos pastabos. Atsižvelgiant į J. Šumskienės (2005) mintis, apie gyvenimo pilnatvę, žmogaus laimingumą savo veikaluose rašė dar graikų filosofai, tarp jų Aristotelis, Platonas, kurie pateikė idealios valstybės (arba gerovės valstybės) tam tikrą modelį, kur kiekvienam visuomenės nariui sudaromos palankiausios gyvenimo sąlygos ir pan. Tai atskleidžia, jog visuomenės raidoje gyvenimo kokybės samprata visada buvo aktuali rašytojams ir filosofams. Remiantis mąstytojų mintimis, galima teigti, jog kintantis požiūris į tai, kas yra geras gyvenimas ar gyvenimo pilnatvė, palaipsniui tapo tiek politinių, tiek mokslo, tiek visuomenės diskusijų objektu.

Konkretizuojant gyvenimo kokybės apibrėžimą, verta atsižvelgti į tai, jog gyvenimo kokybės samprata formavosi skirtingose visuomenėse. Pirmiausia ši sąvoka (Schuessler, Fisher 1985; Milaševičiūtė et al. 2006) iškilo XX a. 7-ajame dešimtmetyje kaip Jungtinių Amerikos Valstijų prezidento L. Johnsono pastaba, jog nebeužtenka matuoti gyvenimą pagal tai, *kiek* prekių gali įsigyti visuomenės nariai, o tikslinga vertinti, *kaip* tai veikia jų gyvenimo kokybę. Tokia pastaba neliko be dėmesio, kadangi gyvenimo kokybės suvokimas kaip materialinių gėrybių / vertybių / išteklių išraiška palaipsniui įgavo ir kitas prasmes. Gyvenimo kokybės suvokimas kaip materialinių gėrybių ar išteklių prieinamumas bei jų paskirstymas daugelį metų buvo pagrindinis gyvenimo kokybės komponentas. Nemažai autorių (Johansson 2001; Easterlin 2003; Camfield 2005; Royo 2006; Vitunskiene et al. 2007) pažymi, kad plačiausiai tradiciškai naudotos dimensijos buvo vien ekonominės (pvz., bendrasis vidaus produktas, apskaičiuotas vienam gyventojui; namų ūkio pajamos, vartojimo išlaidos ir pan.). Gyvenimo kokybės apibrėžimas buvo priimtinesnis kaip gerovės samprata, tiesiogiai siejama su galimybe įgyti tam tikras pajamas, kurios būtų priemonė bent minimaliems poreikiams patenkinti (pvz., Vakarų Europoje po II pasaulinio karo manyta, jog asmeniui svarbiausia gauti tam tikrą kiekį maisto, kuris užtikrintų fizinį pajėgumą atliekant įvairius darbus, sudarytų galimybes tik egzistuoti, nepaisant aukštesnių poreikių). Tokiam požiūriui turėjo įtakos daugelis valstybių ar netgi asmenų, kurie pradėjo ir palaipsniui įtvirtino gyvenimo kokybės koncepcinius, metodologinius pagrindus, nors jie buvo tarsi to meto gyvenimo aplinkybių (ekonominių, politinių, socialinių ir kt.) išraiška.

Vėliau daugelio ekonomistų, sociologų, psichologų ir kitų mokslo sričių atstovų buvo argumentuota, jog tokia gyvenimo kokybės samprata yra ribota dėl to, kad neapima kitų svarbių žmogaus ar visuomenės gyvenimo kokybės aspektų (Haferkamp 1992; Flynn 2002; Easterlin 2003; Human... 2005; Quality... 2005, Kaimiškujų... 2006). Tai leidžia daryti prielaidą, jog mokslininkai vis dar vieningai nesutaria dėl vienareikšmės gyvenimo kokybės sampratos ir ypač dėl jos vertinimo dimensijų ar rodiklių. Dėl to nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžios moksle ir politikoje, ekonomikoje buvo pradėta svarstyti ir analizuoti socialinė raida. Pastebė-

ta, kad telkiant dėmesį tik į ekonominius gyvenimo kokybės komponentus neišsprendžiama socialinių visuomenės problemų. Manoma, kad sociologinis gyvenimo kokybės supratimas dažniausiai orientuotas į tai, kaip gyvenimo kokybę suvokia visuomenė, socialinės grupės ar asmenys (tai yra subjektyvus gyvenimo kokybės vertinimas). Be to, gyvenimo kokybę, vertinant ją iš sociologijos mokslo pozicijų, suvokiama kaip tam tikras socialinis konstruktas, susidedantis iš savitų socialinių dimensijų. Pati visuomenė arba asmenys konstruoja savitą ir tik jiems priimtina gyvenimo kokybės modelį. Tuo tarpu psichologai šią koncepciją sieja su vidinėmis individo charakteristikomis (laimės pojūtis, savirealizacijos galimybės, teigiami / neigiami gyvenimo įvykiai ir kt.) (Schuessler, Fisher 1985; Quality... 2005). J. Šumskienė (2005) teigia, kad gyvenimo kokybės terminas su sveikata buvo pradėtas sieti, kada Pasaulio sveikatos organizacija pateikė sveikatos apibrėžimą: „Sveikata – tai visapusiškas fizinis, dvasinis ir socialinis gerovė, o ne tik ligų ar negalavimų nebuvimas“. Toks sveikatos sureikšminimas parodo, jog sveikatą galima vertinti kaip pagrindinį asmens gyvenimo kokybės komponentą, kuris turi įtakos kitoms gyvenimo sritims. Be to, sveikata, kaip gyvenimo kokybės komponentas, tampa svarbiu tiek fiziniu, tiek socialiniu veiksniu, kuris įtrauktas ir į Žmogaus socialinės raidos indeksą (Crafts 1997; Human... 2005). Gyvenimo kokybė reiškia visapusišką pasitenkinimą gyvenimu, ypač tai, kas siejama su žmogiškųjų teisių realizavimu, saviraiška ir pan. (Fahey et al. 2003). Jų teigimu, gyvenimo kokybė ne vien išreiškia sąlygas, kuriomis gyvena žmonės ir savaip paskirsto materialinius išteklius, bet ir daug svarbesnis tampa subjektyvus savo gyvenimo kokybės vertinimas, apibūdinant fizinę sveikatą, dvasinę būseną, jausmus, įvardijant vertybes, gyvenimo prioritetus ir pan. V. Milaševičiūtė, V. Pukelienė, E. Vilkas (2006) – vieni iš nedaugelio Lietuvos autorių, kurie nagrinėja gyvenimo kokybės klausimą savo darbuose, šiandieninės visuomenės gyvenimo kokybę apibūdina kaip politinį ir ekonominį idealą. Ši gyvenimo kokybės samprata nukreipta ta linkme, jog šiandieninėje visuomenėje gyvenimo kokybė iškyla ne tik kaip ekonominis, socialinis tyrimo objektas, bet ir kaip politinių sprendimų prioritetas, kur svarbu įvertinti kiekvieno asmens žodžio, sprendimų ir veiklos laisvę. Pagal P. Juškevičių (2005), gyvenimo kokybę interpretuojama kaip gerovės lygis, individualiai suvoktas ir įvertintas, nelygu gyvenimo būdas.

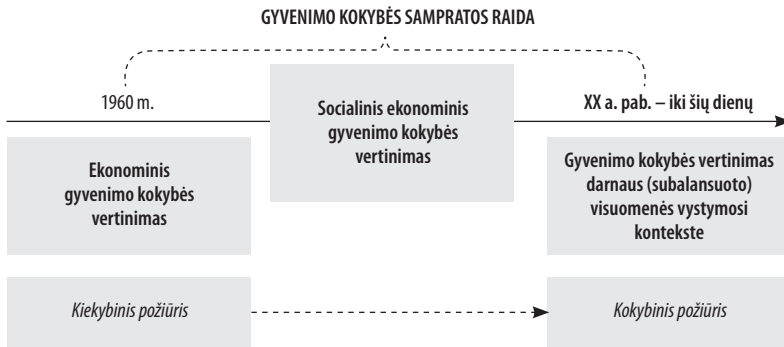
Išanalizavus gyvenimo kokybės sampratą akivaizdu, jog ji atskleidžia žmonių materialinių bei kultūrinių gyvenimo sąlygų *ypatybes* bei *savybes*, lyginant jas su standartu arba tam tikru lygiu, šių sąlygų tinkamą patenkinimą. Skirtingi sąvokos aiškinimai, jos daugiadimensiškumas, dėmesio sutelkimas į objektyvius ir / ar subjektyvius gyvenimo kokybės vertinimus parodo, kaip ilgainiui keitėsi požiūris į kiekvieno asmens / visuomenės gerą gyvenimą, o kartu praplečia suvokimą, kodėl šiandieninėje visuomenėje svarbūs yra gyvenimo kokybės tyrimai. Pažymėtina, kad šiandieninės visuomenės, atskirų socialinių grupių, asmens gyvenimo kokybė vertinama kaip svarbus visapusiškos raidos pagrindas, o tai aktualizuoja gyvenimo kokybės tyrimų svarbą šiuolaikiniuose socialiniuose moksluose.

GYVENIMO KOKYBĖS TYRIMŲ PROBLEMAS IR GALIMYBĖS

Atsižvelgiant į gyvenimo kokybės sampratos raidos tendencijas ir bruožus, matyti, jog ši sąvoka socialinių mokslų teoriniame ir praktiniame lygmenyse suvokiama bei interpretuojama labai įvairiai. Daugiadimensinis požiūris į gyvenimo kokybę mokslininkus, tyrėjus, politikus verčia ieškoti būdų, kaip ją kuo tiksliau išanalizuoti, išmatuoti, įvertinti. Šiuo metu Vakarų Europos šalyse ir JAV sukurta ne viena metodika gyvenimo kokybei vertinti. Remiantis pasauline gyvenimo kokybės tyrimų patirtimi (Regional... 2004; Alber et al. 2004; Local... 2005;

Quality... 2005) pastebima daug problemų, kurios kliudo arba įgalina atlikti asmens / visuomenės gyvenimo kokybės vertinimus. Tuo tarpu Lietuvoje gyvenimo kokybė kol kas nėra pakankamai stebima ir vertinama. Galima teigti, jog aptinkamos tik šios tyrimų srities užuomazgos, kurios mažai informatyvios, dažnai abstrakčios arba gyvenimo kokybė vertinama vis dar tradiciškai priimtais rodikliais (pvz., namų ūkio pajamų, gyvenimo sąlygų vertinimas), kurie labiau atskleidžia gyvenimo lygio šalyje būklę, o ne gyvenimo kokybės situaciją.

Atsižvelgiant į užsienio autorių darbus (Schuessler, Fisher 1985; Meacher 2001; Fahey et al. 2003) gyvenimo kokybės tyrimų raidos ypatumai (2 pav.) glaudžiai siejasi su gyvenimo kokybės sampratos raida.

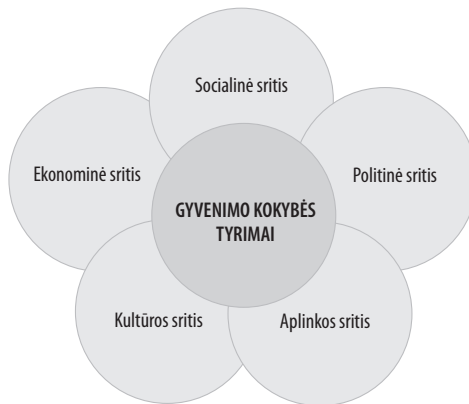
2 pav. Gyvenimo kokybės tyrimų raidos ypatumai

Gyvenimo kokybės tyrimų, kaip atskiros tyrimų srities, išgalėjimas moksle (1960 m.) sudarė prielaidas ieškoti tinkamų būdų gyvenimo kokybei tirti. Iki 1970 m. akademinėje literatūroje ir taikomuosiuose tyrimuose daugiausia dėmesio buvo skiriama tokiai gerovės sampratai, kuri susijusi su įvairių gėrybių / materialinių išteklių paskirstymu. Po II pasaulinio karo manyta, kad ekonominis augimas, pagrįstas pajamų didinimu, yra pagrindinė priemonė gyvenimo kokybei gerinti. Tačiau toks požiūris į gerovės skatinimą parodė, kad kiti, ne mažiau svarbūs veiksniai, kaip sveikata, išsimokslinimas, raštingumas, skurdas ir pan., taip pat sukelia tam tikras pasekmes daugeliui pažeidžiamesnių gyventojų grupių. Tai privertė visuomenę, valdžios atstovus, pasaulines organizacijas susirūpinti ir ieškoti atsakymų į tai, kas iš tikrųjų turi įtakos gyvenimo kokybei ir sudaro prielaidas jai kilti. Dėl to 1970–1980 m. greta ekonominės gyvenimo kokybės išraiškos pradėti analizuoti nedarbo socialiniai aspektai, gyventojų mirtingumas, vidutinė būsima gyvenimo trukmė (Crafts 1997; Human... 2005; McGregor 2006). Pereita prie socialinio ekonominio gyvenimo kokybės vertinimo, įtraukiant visuomenei svarbius socialinius rodiklius, kurie papildė pirminę gyvenimo kokybės koncepciją.

XX a. pabaiga vertinama kaip iššūkis gyvenimo kokybės tyrimams. Pradėta atsižvelgti į tai, kad asmens / visuomenės gyvenimo kokybės tyrimai turi būti praplėsti gebėjimu įvertinti kiekvieno asmens pasirinkimo galimybes ir gebėjimus, teisingą išteklių paskirstymą ir jų naudą kiekvienam visuomenės nariui. Gyvenimo kokybės tyrimai perėjo dar į kitą lygmenį, kur šie tyrimai vertinami darnaus (subalansuoto) visuomenės vystymosi kontekste (Meacher 2001; Flynn et al. 2002; Juškevičius 2005; Dolan 2006), akcentuojant gerovės tolydų paskirstymą tarp dabartinės ir būsimoji žmonių kartų. Vertinant gyvenimo kokybės tyrimų raidos ypatumus tikslinga išskirti tai, kad šie tyrimai nuo *kiekybinio* požiūrio į gyvenimo kokybės

vertinimą perėjo prie *kokybinio*. Tai parodo, jog analizuojant asmens / visuomenės gyvenimo kokybę stengiamasi dėmesį telkti ne vien į galėjimą / gebėjimą apsirūpinti minimaliam / normaliam gyvenimui užtikrinti reikalingais ištekliais, bet ieškoma būdų, kaip patenkinant poreikius gaunama nauda prisidėtų prie visapusiškos gyvenimo kokybės kilimo.

Daugelyje mokslinės literatūros šaltinių (Haferkamp, Smebser 1992; Johansson 2001; Easterlin 2003; Camfield 2005) gyvenimo kokybės tyrimai atliekami integruojant kelias gyvenimo sritis (3 pav.) arba jas vertinant sistemiskai. Suvokimas ir gebėjimas atlikti bei plėtoti šios srities tyrimus priklauso nuo to, į kurias sritis orientuojasi tyrėjas ar kitas suinteresuotas gyvenimo kokybės tyrimais asmuo.

3 pav. Gyvenimo kokybės tyrimų sritis

Dėl šalies išsivystymo lygio skirtingose šalyse asmens / visuomenės gyvenimo kokybė skiriasi, nors tyrimų sritis išskiriamos tos pačios:

- analizuojant *ekonominę* sritį dažniausiai atsižvelgiama į gyventojų pajamas ir jų struktūrą, ekonominį aktyvumą ir kt.;
- *socialinė sritis* atsižvelgia į socializacijos procesą, gebėjimą palaikyti socialinius ryšius, socialinį mobilumą ir kt.;
- *politinė sritis* dažnai apima veiklos, žodžio ir sprendimų laisvės;
- *aplinkos sritis* – tai sveika aplinka, neužterštas oras ir kt.;
- *kultūros sritis* – poilsio ir laisvalaikio prioritetai, saviraiškos būdai, vertybės ir t. t.

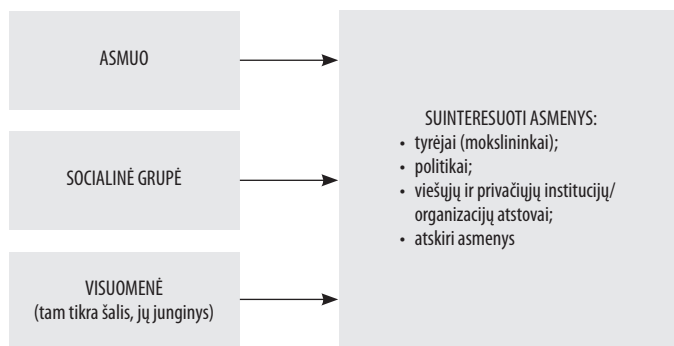
Vertinant gyvenimo kokybės koncepcijos ir tyrimų raidą, galima išskirti būtent šiems tyrimams būdingus bruožus (Fahey et al. 2003; Quality... 2005; Kaimiškujų... 2006; Milaševičiūtė ir kt. 2006):

- pereita nuo *siauro* prie *plataus požiūrio*;
- pereita nuo *vienadimensinių* prie *daugiadimensinių* vertinimų;
- daugiadimensiniams vertinimams sukurti *sudėtiniai (kompleksiniai) rodikliai* arba tam tikrų ekonominių, socialinių ir aplinkos *rodiklių sistemas*;
- *objektyvaus* vertinimo požiūris (naudojant nacionalinės bei regioninės statistikos duomenis) praplėstas / papildytas alternatyviu požiūriu – *žmonių subjektyviais vertinimais*, asmeniniu gerovės suvokimu;

- gyvenimo kokybės vertinimo *globalinis lygmuo* praplėstas *nacionaliniu ar subnacionaliniu (regioniniu)*, o pastaraisiais metais – *vietos lygmeniu*;
- pradėtos kurti ilgalaikės *gyvenimo kokybės stebėsenos* duomenų bazės statistiniams ir gyventojų apklausų duomenims kaupti.

Kintantis gyvenimo kokybės suvokimas turėjo įtakos ir šių tyrimų raidai, jos ypatumams ir iš to kylančioms specifinėms problemoms:

- *daugiadimensinis gyvenimo kokybės suvokimas ir vertinimas* (mokslininkai vis dar nepateikia vienareikšmio gyvenimo kokybės vertinimo būdo, kadangi diskutuojama dėl rodiklių, skirtų gyvenimo kokybei vertinti, tinkamumo, tikslingumo, pagrįstumo ir naudos);
- *institucinis duomenų (ne)prieinamumas* (tiek užsienio šalyse, tiek Lietuvoje gyvenimo kokybės tyrimams atlikti kliūtimi tampa duomenų neprieinamumas, kadangi skirtingos institucijos ne visada fiksuoja ir kaupia duomenis, kurie susiję su skirtingomis gyvenimo kokybės sritimis ir yra reikalingi šiems tyrimams atlikti; arba tie duomenys renkami tik nacionaliniu / subnacionaliniu (regioniniu) lygmeniu, o vietos lygmeniu jie neprieinami);
- *ne visi tarptautinio, nacionalinio ar regioninio lygmens rodikliai adaptuoti vietos lygmeniu* (duomenų prieinamumas nacionaliniu / subnacionaliniu (regioniniu) lygmeniu sudaro arba apriboja galimybes tarptautiniams gyvenimo kokybės tyrimų palyginimams, kadangi vienos šalys labiau atsižvelgia į vienokius, o kitos į kitokius rodiklius; dėl pastarojo nesuderinamumo tarptautiniai palyginimai tampa ne visada įmanomi);
- *tyrimų, informacijos duomenų stoka, nevienodai renkami rodikliai trukdo atlikti tarptautinius palyginimus* (skirtinga šalių patirtis ir kompetencija, atliekant gyvenimo kokybės tyrimus, parodo šalių galimybes prisiderinti prie tarptautinių tyrimų: pvz., Didžioji Britanija (Regional... 2004; Local... 2005) atlieka įvairių teritorinių lygmenų gyvenimo kokybės tyrimus, tuo tarpu mūsų šalyje galimi tik pavieniai duomenys, kurie dažnai atskleidžia tik tam tikros gyvenimo tyrimų srities būklę);
- *kurie reikšmingesni – objektyvūs ar subjektyvūs tyrimai* (įvairiose užsienio tyrimų ataskaitose argumentuojama, jog svarbus ir subjektyvus, ir objektyvus požiūris į gyvenimo kokybės vertinimą, tik skiriasi galimybės pasinaudoti tam tikru vertinimu);
- *sudėtinių indeksų metodologiniai trūkumai* (šie trūkumai atsiskleidžia tada, kai gyvenimo kokybę siekiama išmatuoti keletą rodiklių / dimensijų įtraukiant į vieną agreguotą indeksą, nes darosi nebeaišku, kuris rodiklis / dimensija turi svarią reikšmę indekse, o kurių reikšmė yra sumenkinta);
- *gyvenimo kokybės tyrimų rezultatų aktualumas* (šių tyrimų aktualumas moksliniame diskurse įgyja vis didesnę reikšmę, o šių tyrimų rezultatai tampa svariu argumentu politikos atstovams formuojant strateginius dokumentus visuomenės socialinėms ekonominėms problemoms spręsti; plėtojant gyvenimo kokybės tyrimus (4 pav.) naudinga identifikuoti, kas yra gyvenimo kokybės tyrimų veikėjai (dalyviai), nes tai leidžia įžvelgti, kokios yra tikslinės arba prioritetinės grupės, kurių gyvenimo kokybę verta tirti; įvertinus pastaruosius faktus, galima atsakyti, kokios yra galimybės gyvenimo kokybės tyrimams atlikti);

4 pav. Gyvenimo kokybės tyrimų veikėjai (dalyviai)

- *kaip atlikti gyvenimo kokybės tyrimus, kokius taikyti metodus, kas tiriamieji, kiek apklausti, kada apklausti ir kt.* (gyvenimo kokybės tyrimai, ypač kai remiamasi subjektyviu vertinimu ir norima atlikti apklausas, sukelia daugelį klausimų, kurie gali būti labai įvairūs ir priklauso nuo individualios situacijos);
- *kita* (gyvenimo kokybės tyrimai ir jų problemos – tai atviras ir diskusijas keliantis klausimas, be to, jų gali iškilti visada, nes kiekvienas tyrėjas turi skirtingą patirtį, šiems tyrimams atlikti susiklosto nevienodos galimybės įvairiose šalyse ir pan.).

Taigi galima kelti klausimą: kokias galimybes suteikia gyvenimo kokybės tyrimai ir kokie galimi jų rezultatai? Kaip teigia įvairūs autoriai (Schuessler, Fisher 1985; Johansson 2001; Camfield 2005; Kaimiškių... 2006), gyvenimo kokybės tyrimai vis labiau įgyja taikomąją reikšmę ir yra politiškai veiksmingi, išryškėja jų komercinė paskirtis bei atsiskleidžia mokslinė reikšmė filosofiniu, metodologiniu ir tarpdisciplininiu požiūriais. Gyvenimo kokybės stebėseną:

- tarnauja socialinės ir regioninės politikos tikslams;
- tarnauja vietos valdžiai ir socialiniams (strateginiams) partneriams;
- padeda įvertinti statistikos informatyvumą ir statistikos duomenų rinkimo tikslingumą;
- padeda įvertinti tai, kas jau turima ir ko dar trūksta;
- praplečia žinojimą, grįžtamojo ryšio svarbą;
- skirtingi gyvenimo kokybės rodikliai leidžia įvertinti visuomenės pažangą įvairiose gyvenimo sąlygų srityse;
- atskleidžia ir padeda suvokti pagrindines problemas, poreikius, vertybes, nuostatas ir pan.;
- leidžia palyginti atskirų rodiklių reikšmingumą skirtingose teritorijose;
- padeda įvertinti pokyčius per ilgą laiką ir priimtų bei įgyvendintų sprendimų veiksmingumą.

Apibendrinant galima teigti, jog gyvenimo kokybės tyrimai per savo raidos laikotarpį išsikovojo svarbią vietą tarp kitų socialiniuose moksluose atliekamų tyrimų. Ši patirtis ypač akivaizdi Vakarų Europoje ir JAV. Skirtingo daugiadimensinio požiūrio į gyvenimo kokybę

derinimas atskleidžia, jog šie tyrimai gali būti naudingi juos vertinant įvairiais pūviais: teritoriniu, metodologinio pagrįstumo atžvilgiu, tyrimų rezultatų aktualumu skirtingiems šiais tyrimais suinteresuotiems asmenims ir kt. Pažymėtina, jog Lietuvos atveju pirmiausia reikia konceptualizuoti gyvenimo kokybės sampratą, kuri būtų kaip pamatas išsamiesiems šios srities tyrimams, sudarysiantiems sąlygas vykdyti nuolatinį asmenų / visuomenės gyvenimo kokybės monitoringą. Gyvenimo kokybė turėtų būti sistemingai stebima ne tik visoje visuomenėje, bet ir ypač tam tikrose gyventojų grupėse, ypač nepalankiomis ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis gyvenančių žmonių grupėse.

IŠVADOS

Išanalizavus gyvenimo kokybės koncepcinius vertinimus, pažymėtina, jog ši sąvoka daugelio mokslininkų, tyrėjų apibrėžiama nevienareikšmiškai. Gyvenimo kokybės sampratos raida atskleidžia, jog šios sąvokos interpretacijos dažnai siejamos su atitinkamos šalies visuomenės raida. Kita vertus, asmens / visuomenės gyvenimo kokybės suvokimas atskleidžia tam tikros gyvenimo srities maksimalaus išvystymo laipsnį.

Gyvenimo kokybės sampratos vertinimas dažnai siejamas su daugeliu aspektų: gyvenimo kokybė vertinama kaip objektyvi (kai tiriama visuomenės arba tam tikros teritorijos gyventojų gyvenimo kokybė remiantis realiai prieinama statistika) ar subjektyvi (atsižvelgiama į asmens nuomonę apie jo gyvenimo kokybę), jos sampratai turi įtakos tyrėjo patirtis, pastebimas nevienodas gyvenimo kokybės suvokimas tam tikrose šalyse ir pan.

Straipsnyje atlikta gyvenimo kokybės tyrimų konteksto analizė atskleidžia, jog užsienio šalyse šios krypties tyrimai turi jau kelių dešimtmečių patirtį, tuo tarpu Lietuvoje aptinkamos tik šių tyrimų užuomazgos arba tyrimai atliekami gilinantis tik į atskiras gyvenimo sritis (ekonominę, socialinę, politinę, kultūrinę, aplinkos).

Gyvenimo kokybės tyrimų problemos yra labai skirtingos ir ne visada lengvai sprendžiamos, nes pati gyvenimo kokybės sąvoka yra daugiadimensinė. Išanalizavus gyvenimo kokybės tyrimų bruožus ir problemas galima daryti prielaidą, jog šie tyrimai yra svarbūs kiekvieno asmens / visuomenės raidai. Suvokus šios krypties tyrimų svarbą, tikėtina, kad tai prisidėtų prie daugelio Lietuvos asmenų ar visuomenės problemų sprendimo, vis dėlto pirmiausia gyvenimo kokybės tyrimai turėtų tapti ne vien mokslininkų, tyrėjų, bet ir politikų interesu. Į tai dėmesys jau atkreiptas užsienio šalyse.

Gauta 2008 08 12
Priimta 2008 09 11

Literatūra

1. Alber, J.; Delhey, J.; Keck, W.; Nauenburg, R. 2004. *Quality of life in Europe. First European Quality of Life Survey 2003*. Social Science Research Centre (WZB). European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
2. Camfield, L. 2005. *Researching Quality of Life in Developing Countries*. April 2005 Newsletter of the ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries. <http://www.welldev.org.uk/news/newsletter-april-05.htm>
3. Crafts, N. 1997. "The human development index and changes in standard of living: some historical comparisons", *European Review of Economic History* 1.
4. Dolan, P. et al. 2006. *Research on the Relationship between Wellbeing and Sustainable Development*. Final Report for Defra.
5. Easterlin, R. A. 2003. *Building a Better Theory of Wellbeing*. IZA Discussion Paper No. 742. <http://ssrn.com/abstract=392043>

6. Fahey, T.; Nolan, B.; Whelan, C. 2003. *Monitoring quality of life in Europe, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
7. Flynn, P.; Berry, D.; Heintz, T. 2002. "Sustainability & quality of life indicators: toward the integration of economic, social and environmental measures", *The Journal of Social Health* 1(4).
8. Haferkamp, H.; Smelser, N. J. 1992. *Social Change and Modernity*. Berkeley: University of California Press. <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft6000078s/>
9. "Human Development Report 2005", *International Cooperation at a Crossroad: Aid, Trade and Security in an Unequal World*. <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/>
10. Johansson, S. 2001. "Conceptualizing and measuring quality of life for national policy", *FIEF Working Paper Series* 171. Stockholm. <http://swopec.hhs.se/fiefwp/papers/WP171.pdf>
11. Juškevičius, P. 2005. „Gyvenimo kokybė ir darnioji plėtra urbanistikoje“, *Urbanistika ir architektūra* 29(4).
12. *Kaimiškųjų vietovių įtaka Lietuvos regionų gyvenimo kokybei ir sanglaudai*. 2006. Mokslinio tyrimo ataskaita. Užsakovas LŽŪM. Vadovas doc. J. Čaplikas.
13. *Local Quality of Life Indicators – Supporting Local Communities to Become Sustainable: A Guide to Local Monitoring to Complement the Indicators in the UK Government Sustainable Development Strategy*. 2005. National Report. Audit Commission.
14. McGregor, A. J. 2006. *Researching Wellbeing: from Concepts to Methodology*. WeD Working Paper 20. ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries.
15. Meacher, M. 2001. *Local Quality of Life Counts – in a Nutshell a Summary of a Menu of Local Indicators of Sustainable Development*. <http://www.environment.detr.gov.uk/sustainable/index.htm>
16. Milaševičiūtė, V.; Pukelienė, V.; Vilkas, E. 2006. „Indeksas gyvenimo kokybei matuoti: analizė, vertinimas ir tyrimas Lietuvos atveju“, *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 39.
17. Paluckienė, J. 1999. *Socialiai kritinės grupės kuriant gerovės valstybę / Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
18. "Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: literature review and thinkpiece". 2005. *Scottish Executive Social Research*.
19. "Regional quality of life counts – 2003". 2004. *Regional Versions of the National Headline Indicators of Sustainable Development*, 4th edn. Department for Environment, Food and Rural Affairs.
20. Royo, M. G.; Velazco, J. 2006. *Exploring the Relationship between Happiness, Objective and Subjective Well-being: Evidence from Rural Thailand*. WeD Working Paper 16. ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries.
21. Ruta, D.; Camfield, L. 2006. *Donaldson C. Sen and the Art of Quality of Life Maintenance: Towards a Working Definition of Quality of Life*. WeD Working Paper 12. ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries.
22. Schuessler, K. F.; Fisher, G. A. 1985. "Quality of Life Research and Sociology", *Annual Review of Sociology* 11: 129–149.
23. Šumskienė, J. 2005. „Gyvenimo kokybės įvertinimas ir praktinė reikšmė“, *Gydymo menas* 10. <http://www.medicine.lt/index.php?pagrid=leidiniai&subid=gm&strid=2491>
24. Vitunskiene, V.; Jazepcikas, D.; Janusauskaite, G. 2007. "The unevenness of life quality in Lithuania's rural areas: economic and social dimensions", in *The Role of Social Capital and Grass-Roots in Initiatives in Rural Development: Proceedings of International Symposium "Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development"*. Zhytomyr, 1(8): 263–270.

GINTARĖ JANUŠAUSKAITĖ

Quality of life researches: problems and possibilities

Summary

The paper was intended to review the evolution of quality of life conceptualization in academic literature and research reports in West Europe, the USA and Lithuania. In this approach, quality of life features and factors are explored and the insights and observations of different related research spheres are revealed. Also, the problems and approaches to measuring quality of life, their trends are discussed. According to the theoretical and empirical notions based on quality of life conception implementation and development, possibilities of these researches are analysed.

Key words: quality of life, wellbeing, social evolution